

GRIGORE III GHICA ȘI RĂPIREA BUCOVINEI

ANASTASIE IORDACHE

Ghiculeștii din epoca modernă sînt, atît cei din Țara Românească, cît și cei din Moldova, urmașii marelui dragoman Alexandru Ghica, ucis la 1741, căci cei ai fratelui său Grigore II Ghica s-au stins, cu trecerea timpului, pe linie masculină.

Grigore III Ghica, unul dintre fiii marelui dragoman ucis, este educat la Pera în casa baronului Penkler, reprezentantul la Poartă al Curții din Viena¹. Se căsătorește cu Ecaterina, fiica lui Iacovski Rizo Rangabé. Murind sultanul Mahmud I, cele care poruncise uciderea marelui dragoman Alexandru Ghica în 1741, îi urmează la tron Osman III, la 13 decembrie 1754, care, incapabil de a conduce afacerile Imperiului, dă sigiliul lui Kodja-Ragîb Mehmed pașa, un om dotat cu calități deosebite, cultivat, prieten cu marele dragoman Alexandru Ghica. Încă din 12 ianuarie 1757 i se încredințează rangul de mare vizir, pe care continuă să-l dețină și sub domnia sultanului Mustafa III, înlocuitorul la tron al nepu-tinciosului său frate, la 30 octombrie 1757. Sub noua domnie, marele vizir facilitează funcția de mare dragoman al Porții lui Grigore Alexandru Ghica, în august 1758.

Atît Ragîb Mehmed pașa, cît și reprezentantul Austriei la Poartă, Ulefeld, interveniseră în favoarea lui Grigore Alexandru Ghica, pentru a nu suferi prea mult, el și familia sa, în urma uciderii tatălui său pentru trădare. La 8 aprilie 1763, marele vizir, susținătorul lui Grigore III Ghica, înceta din viață, sultanul confiscându-i averea, pentru proiectele sale de alianță cu Prusia, care dăunau Curții din Viena. Relațiile sînt surprinse de ambasadorul Austriei, Penkler, după moartea marelui vizir. Marele dragoman Grigore Alexandru Ghica, nu se lasă prins în astfel de manevre diplomatice, care-i puteau cauza, în condițiile cînd abia reușise, cu mari dificultăți, să intre în rîndurile demnitarilor otomani. La numirea sa, în 1758, reprezentantul Franței la Constantinopol, regreta pe fostul dragoman Ioan Teodor Callimachi, care fusese numit domn în Moldova, fiind considerat mai folositor la Poartă, desigur, pentru Franța. Despre noul mare dragoman afirma că nu știe prea multe, dar, în mod normal, ar trebui să fie atașat Curții din Viena care s-a îngrijit de educația și familia sa, după uciderea tatălui. Există însă indicii că va avea legături intime cu Anglia. În orice caz, conchidea diplomatul francez, nu va intra în relații cu el, înainte de a-l cunoaște bine².

¹ Dora d'Istria, *Gli Albanesi in Rumania, Storia dei principi Ghika*, Firenze, 1873, p. 280; Mustafa Ali Mehmed, *Istoria luiucilor*, București, 1976, p. 382.

² *Documente Hurmuzaki*, Șupl. I, vol. I, București, 1886, p. 709. Raportul lui de Vergennes către ministrul Afacerilor Străine al Franței, Constantinopol, 14 august 1758.

În acest timp, se încerca o apropiere între Franța și Turcia, pentru a contracara o alianță austro-rusă, în atingerea unor scopuri care vizau integritatea Imperiului otoman. Rusia, încă, văzându-se concurată de Austria, în scopul urmărit, recurge la o alianță cu Prusia, în detrimentul Turciei, Suediei și Poloniei. Echilibrul diplomatic european este supus unor schimbări, care afectează politica Porții, supusă neconținut unor presiuni din partea Rusiei, care, aliată cu Prusia, a obținut avantajul din aranjamentul survenit în problema succesiunii la tronul Poloniei și a determinat Austria să renunțe la sprijinirea Turciei ³.

În atare situație, deosebit de încordată în relațiile dintre marile puteri europene, rolul domnitorilor români este în creștere, devenind foarte utili Porții, prin intermediul lor având loc corespondența cu țările europene. Ei informau cu promptitudine Poarta asupra a tot ce aflau despre situația internațională: „Prin exactitatea și rapiditatea informațiilor lor și prin sagacitatea considerațiilor lor, domnii țărilor române ajunseseră să exercite o mare influență asupra politicii otomane. Un agent francez îi numea «*factotum* ai diplomației turce». Puterile străine, Franța, Austria și Rusia, au căutat mai întâi să afle conținutul rapoartelor domnilor români către Poartă, apoi să le influențeze concluziile în sensul intereselor lor. Franța și-a atins scopul obținând ca secretarii domnilor pentru corespondența diplomatică să fie angajați la recomandarea ambasadorului său la Constantinopol. Austria și Rusia au ajuns la un rezultat asemănător, înțelegându-se cu domnii sau cîstigînd pe corespondenții lor străini” ⁴.

Este explicabil, deci, cum în primăvara anului 1764 Poarta se vede nevoită a renunța la serviciile marelui dragoman Grigore Alexandru Ghica, pe care-l numește pe tronul Moldovei, la 18 martie, în locul lui Grigore Callinachi. Părăsea capitala Imperiului otoman în împrejurări de tensiune politică și diplomatică, generate de problema orientală. El avea misiunea de a supraveghea evenimentele care se succedau după moartea regelui Poloniei, August III, la 5 octombrie 1763, din care Curtea din Petersburg urmărea să tragă foloase ⁵.

Atît ca mare dragoman, dar mai ales ca domn al Moldovei, Grigore III Ghica urmează însă politica tatălui său, de apropiere de Curtea din Petersburg, spre deosebire de Grigore II Ghica, unchiul său, mare adversar al Rusiei și Austriei, căci se sprijinise atît ca dragoman, cît și ca domn, pe politica Franței, Suediei și Prusiei. Grigore III Ghica era adversar al politicii Curții din Viena încă de pe vremea cînd ocupa funcția de mare dragoman. Venit domn, el urmează aceeași politică. Astfel, refuză să expedieze refugiații transilvăneni, la cererea Vienei. El sprijină politica tot mai ofensivă a Rusiei față de Turcia, însă, în secret, cu mare prudență. Spre a risipi orice bănuieți din partea Porții, transmite știri cu totul minore despre deplasările trupelor rusești, dar, în realitate, acestea foloseau Rusiei. Mai transmite știri false din sursă rusească referitoare la o presupusă alianță austro-rusă, însă nu în mod direct, ci prin intermediul hanului tătarilor, spre „a nu se pune el însuși în lumină”. Grigore III Ghica a mai încercat să determine Poarta a crede într-o deteriorare a relațiilor

³ Vezi Mustafa Ali Mehmed, *op. cit.*, p. 273-283.

⁴ Vezi A. Otetea, *Influența domnilor fanarioți asupra politicii otomane. Lecturile cu Rusii*, în „*Istoria României*”, III, p. 475.

⁵ Dora d'Istria, *op. cit.*, p. 289-299.

Franței cu Austria, aliatele sale, pentru a o face să se teamă și mai mult de Rusia. Ambasadorul Franței la Constantinopol a surprins manevra diplomatică a lui Grigore III Ghica, nu însă și înalții demnitari otomani, care-l mazilesc totuși, la 23 ianuarie 1767, dar nu pentru apropierea de Rusia, căci, după numai un an, este numit domn al Țării Românești⁶.

Pentru fiii săi, Grigore III Ghica adusese ca profesor pe un fost ofițer francez, baronul Le Doulx de Saint Croix, care dădea lecții și altor fii de boieri. Lecții de limba franceză dădea și secretarul său pentru corespondența străină, Jean-Louis Carra, italian de origine, stabilit în Moldova după 1774. Împreună, cei doi francezi, aflați la curtea lui Grigore III Ghica, fac parte din loja masonică ieșeană, înființată de primul, la care aderaseră și unii boieri români. Depistați de domn, ambii sint expulzați în 1776⁷. Așa se explică aversiunea lui J. L. Carra față de domn, pe care, desigur, îl denigrează în cartea sa publicată la Iași, în 1777⁸.

În politica internă, Grigore III Ghica a fost un administrator competent, care a moderat fiscalitatea impusă de Poartă. Sursele documentare evidențiază un domn cu bune intenții, dornic să amelioreze starea economică a țării: „El ordonă tuturor boierilor, mai ales celor de la ținuturi, să facă dreptate săracilor, păzindu-se a lua mită de la ei (de la cei bogați pe semne că era învoire), sub amenințarea de strașnică pedeapsă. Rinduieste tuturor satelor țidule de bir ca să se știe fi-eștecare cât are să deie, avînd șatele a se cișlui ele singure, iar ispravnicii să nu poată nici a le scădea, nici a le adăugi”⁹.

Spătarul Ioan Canta, în *Letopisețul Țării Moldovei* elogia marile merite ale lui Grigore III Ghica, în timpul celor doi ani și jumătate de domnie pe tronul Moldovei: „mult se silia cu dreptate țării. Dăjdiile cum le-a găsit de la alți domni nu le-a mai adaos, ce încă le-a și mai ușurat. Prea bine se îndreptase țeara, de știa fieș-care darea lui 1 e an. Greci n-adusese mulți, numai ciți erau de trebuință curței seale; și acei cari vreau să slujească cu leafa lor, eară care nu-i plăcu se ducea la țeara lui”¹⁰.

Spre a limita poftele nemăsurate pentru lux ale celor avuți, Grigore III Ghica se îmbracă al însuși modest, pentru a le da un bun exemplu, gîndindu-se că o interdicție ar provoca dușmănia boierilor. Înființează chiar o fabrică de postav în 1674, la Chiperești, cu meșteri aduși din Polonia și Germania. Cronicarul scrie că domnul recent venit pe tronul Moldovei, s-a decis „să facă un lucru, care să nu mai fi fost altă dată în țara aceasta. . . ca să facă postav aice în țară, . . . chihana, adecă postăvărie”¹¹. Atit meșterii, cit și lucrătorii erau salarizați. Mașinile fuseseră cumpărate de domn. Se produceau un postav colorat,

⁶ A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ediția III-a, vol. IX, p. 110-111.

⁷ Veniamin Ciobanău, *Jurt al ieșean la sfîrșit de veac (1775-1800)*, Iași, 1980; p. 20; Dan A. Lüzărescu, *Imaginea României prin călători*, vol. I, București, 1985, p. 104.

⁸ Vezi Jean-Louis Carra, *Histoire de la Moldavie et de la Vaachie*, Jessy, 1777, p. 190-223.

⁹ A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. IX, p. 112.

¹⁰ Vezi Ion Canta, *Letopisețul Țării Moldovei*, în: *Cronicele României*, ed. II-a, vol. III, București, 1874, p. 192.

¹¹ Enak Kogălniceanu, *Letopisețul Țării Moldovei*, în: *Cronicele României*, ed. II, vol. III, p. 252.

plăcut la vedere: „și au făcut și o bală de postav pre frumoasă, de au trimis-o la împărăție, la sultanul Mustafa, peșchea”¹².

Precupat de îmbunătățiri edilitare și urbanistice în Capitală, Grigore III Ghica construiește „case mari și frumoase” lângă mitropolie, înființează trei școli cu trei dascăli care învață pe copiii greaca veche, greaca modernă și română. A poruncit să se aducă apă în Iași prin tuburi, precum și construirea mai multor cișmele¹³.

Toți cei care îndeplineau o funcție primeau salariu. Îndeosebi, domnul a descurajat tendința de îmbogățire a capuchehaielor la Poartă, ne-trimițându-le altceva, decît leafa. Lefurile nu erau mari, dar se plăteau la timp, încît nimeni nu putea să aibă vreo nemulțumire în această privință: „întreg era acest domn la toate — scrie cronicarul — plin la minte, învățat, știa toate trebile cum le va purta. . . Nu era om imprăștiator, toate sămîle le căuta înaintea Măriei Seale; și cuvîntul ce grăia era grăit, și era laudat de către toți și plăcut prostimei. Eară boierilor nu atît, căci nu putea să mănince pe cei mici și săraci, că nu-i suferea domnul nicidecum”¹⁴.

Prin măsurile întreprinse în folosul țaranilor clăcași, Grigore III Ghica nu avea cum să fie plăcut boierilor. Urmînd exemplul unchiului său Grigore II Ghica, cel atît de interesat în ușurarea soartei clăcașilor, pentru care a și dat un așezămînt, vizînd micșorarea zilelor de clacă de la 12 la 6, sau măcar să nu depășească limita superioară, Grigore III Ghica dă și el un hrisov, la 1 ianuarie 1766, prin care se scădea numărul zilelor de clacă la 12. După așezămintele agrare de la mijlocul secolului XVIII-lea zilele de clacă au crescut la 24, ducînd la depopularea satelor, căci obligațiile se dublaseră. Bunul și înțeleptul domn al Moldovei procedează la reducerea lor la jumătate, adică 12¹⁵. Boierii, nemulțumiți, fără îndoială, au suportat-o, dar numai pe durata domniei lui Grigore III Ghica, care ia sfîrșit în Moldova, la 23 ianuarie 1767, în favoarea lui Grigore Callimachi, pe care-l înlocuise la tron în 1764.

Mazilit, Grigore III Ghica se duce la Constantinopol, unde așteaptă acordarea vreunui tron, pînă în toamna anului 1768, cînd, în urma destituirii lui Alexandru Scarlat Ghica, este numit pe tronul Țării Românești, tocmai după declarația de război a Porții contra Rusiei, la 6 octombrie 1768: „Alegerea Porței fusese nu se poate mai rea, întrucît acest domn era precum fusese și tatăl său partizan al rușilor, pentru care se și lasă să fie prins de ruși și dus la Petersburg, unde vom vedea că este tratat nu ca un prins de război și ca un prieten”¹⁶.

De fapt, Grigore III Ghica fusese numit pe tronul Țării Românești la recomandarea hanului tătar, ca singurul în măsură să servească Poarta în timpul războiului cu Rusia. Prin începerea ostilităților militare, în luna ianuarie 1769, sultanul poruncește ca boierii și negustorii să-și trimită averea lor mobilieră la Constantinopol, spre a se asigura de fidelitatea lor. Astfel, că, întreg poporul se bucura de victoriile obținute de armatele ruse, care pun stăpînire pe Moldova, în primăvara anului 1769.

¹² *Ibidem*, p. 253. Vezi și *Istoria României*, vol. III, p. 368—369.

¹³ Ioan Canta, *loc. cit.*, p. 192; Enacki Kogălniceanu, *loc. cit.*, p. 252—253.

¹⁴ Enaki Kogălniceanu, *loc. cit.*, p. 252.

¹⁵ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, București, 1974, p. 160.

¹⁶ A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. IX, p. 101.

În septembrie, același an, feldmareșalul P. A. Rumianțev ordona locotenent-colonelului Nazarie Karazin de a intra în Țara Românească, acesta sosind la București în ziua de 7 octombrie 1769¹⁷.

Încă înainte de declanșarea conflictului, Ecaterina II trimisese pe N. Karazin în Țara Românească, în 1768, pentru a recruta oameni în armata rusă. Din Moldova, trupele ruse sînt chemate de însuși domnul Țării Românești, Grigore III Ghica și de marele spătar Pîrvu Cantacuzino. Domnul avea tot timpul să fugă la Constantinopol din fața armatelor ruse. Fuge însă din palat, fiind după aceea prins, condus la Iași, apoi la Petersburg, unde este primit cu toate onorurile. Ecaterina II îi dăruiește o tabacheră de aur, iar pe fiul său îl primește în corpul cadetilor¹⁸. Faptul este relatat de ambasadorul Franței la Petersburg, Sabatier, la 2 martie 1770. Astfel, după prinderea sa în București, Grigore III Ghica a fost adus la Petersburg cu întreaga familie și o numeroasă suită: „se pare că s-a dispus a-l trata și a-l primi cu distincțiile cele mai deosebite”¹⁹. Între timp, se aștepta sosirea unei deputații moldovenești la Petersburg. Atît de exasperante le deveniseră practicile Porții în Principate împlinite prin interpușii săi sau în mod direct, încît ridicaseră nu numai poporul dar și boierii care trec de partea armatelor ruse. Românii sînt considerați de Poartă ca răsculați. Ea și dă dispoziții pentru prinderea și robirea lor. Popoarele balcanice freamătă și trec la acțiuni deschise. Însă, mai ales pe moldoveni și munteni îi consideră Poarta trădători, lăsînd pradă trupelor sale populația, care vedea în armatele țarinei pe eliberatorii săi. Nemulțumirea românilor contra așa-numiților eliberatori se va manifesta însă cit de curînd, odată cu cererile exorbitante de aprovizionare ale acestora. De teana unor abuzuri și nedreptăți, românii încăpuseră într-o adevărată capcană și ea plină de abuzuri și jecmăniri de tot felul²⁰. Principatele Române sînt supuse unui sever regim de ocupație, care le apăsă chiar mai greu decît înainte de război. Se promitea autonomia lor sub protecția Cîrții din Petersburg, în realitate generalul comandant al trupelor sale de ocupație, nefiînd altceva „decît un domnitor al Moldovei, sub care așa-numita aristocrație a țării trebuia să plece capul”²¹.

Prin victoriile obținute asupra Imperiului otoman, Curtea din Petersburg îndrăznește tot mai mult în cererile sale, care vizau desprinderea unor teritorii și trecerea sub suzeranitatea sau suveranitatea sa. Ceea ce a iritat mai mult Puterile apusene a fost pretenția Rusiei de a-și stabili hotarul pe Dunăre, prin încorporarea țărilor române. Anglia nu mai acorda sprijin flotei ruse din Mediterana, în timp ce Franța sprijină direct Imperiul otoman²².

Soarta domnului Țării Românești, dus la Petersburg, nu era mai bună. La 22 iunie 1770, ducele de Choiseul, ministrul de externe al Franței, scria lui Sabatier, la Petersburg, că Grigore III Ghica primise misi-

¹⁷ M. Kogalniceanu, *Histoire de la Valachie et de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*, Berlin. 1837, p. 405—406.

¹⁸ A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. IX, p. 121.

¹⁹ Hurmuzaki, XVI, ed. Nerva Hodas, București, 1912, p. 477. Sabatier către ducele de Choiseul, ministrul de externe al Franței.

²⁰ A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. IX, p. 123—126.

²¹ *Ibidem*, p. 131.

²² Mustafa Ali Mehmed, *op. cit.*, p. 284—286.

unea de a merge pentru a negocia pacea cu Poarta, dar știrea părea lipsită de verosimilitate: „Grigore Ghica este foarte nesigur pe posibilitatea de a fi la Constantinopol, pentru a încerca un demers așa de hazardat, el trebuie chiar să creadă, oicît de puțin ar fi informat, că va plăti cu capul său această temeritate”²³.

Succesele de pe fronturile de operațiuni, care au dus la ocuparea Moldovei și Munteniei, nu și a Olteniei, au determinat pe Ecaterina II să renunțe la demersurile diplomatice pentru încheierea păcii. Grigore III Ghica urma să meargă pe front, dar s-a renunțat și la această soluție, deocamdată, ceea ce-l face să creadă că va putea reveni pe tronul Țării Românești, prin alungarea lui Manoli Giani Ruset, care-i luase locul în mai 1770. Noul domn fusese ban al Craiovei, adept al suzeranității otomane. El ocupă tronul Țării Românești pentru un an și cîteva luni, ca urmare a unei victorii temporare a armatelor otomane asupra celor ruse. Sortii victoriei întorcîndu-se în anul următor, domnul se refugiază la Rîmnic, apoi la Sibiu, țara revenind sub ocupația și administrația imperială rusă, pînă la încheierea tratatului de la Kuciuk Kainargi, din 10 iulie 1774²⁴.

În vara anului 1770, Grigore III Ghica nutrea totuși speranța de a reveni pe tron. Ambasadorul francez la Petersburg apreciază ca greu de explicat poziția și atitudinea fostului domn al Țării Românești: „Nu mă indoiesc că el nu a avut a se plînge de ruși — scria Sabatier ducelui de Choiseul —, meig pînă a recunoaște că se teme de ei întî-atît că îi urăște, dar el a vrut să înșele și să menajaze cele două Curți, dînd asigurări turcilor despre fidelitatea sa pe care o etala în mod formal. El este pierdut pentru Poartă și țarina nu i-a acordat niciodată vreo despăgubire, pe care să i-o fi dat de înțeles, făcînd risipă de intențiile sale. Sint dispus a crede că el a simțit toată dificultatea poziției delicate în care se află angajat, fără a avea puterea de a se decide”²⁵.

Într-adevăr, Grigore III Ghica nu știa ce să facă în noile împrejurări, în care Poarta îl considera prizonier de război, iar Curtea din Petersburg inutil planurilor sale viitoare, căci, în acel moment nu se gîndea să-l reazeze pe tronul Țării Românești, deși fostul domn dorea și credea că i se cuvine, ca o recunoștință pentru atitudinea sa din preliminariile și faza de început a războiului, pe care le facilitase în mod evident pentru Rusia. Din informații primite de la Petersburg, ambasadorul Franței la Constantinopol, contele de Saint Priest, scria ducelui de Choiseul — la 3 septembrie 1770, că Grigore III Ghica pleacă spre a participa în armata feldmareșalului P. A. Rumianțev, avînd libertatea de a scrie la Constantinopol și de a primi scrisori²⁶.

Ministrul Afacerilor Străine al Franței, ducele de Choiseul, trimitea instrucțiuni lui Saint Priest, ambasadorul francez la Constantinopol, în care se exprimau îndoieli cu privire la eventualul ajutor ce ar putea fi primit din partea lui Grigore III Ghica, pe care „plictiseala și disperarea inutilității sale” l-au determinat să procedeze la plecarea din Petersburg pe front. El făcuse unele avansuri ambasadorului Franței la Peters-

²³ *Hurnuzaki*, XVI, p. 481.

²⁴ Dora d'Istia, *op. cit.*, p. 306.

²⁵ *Hurnuzaki*, XVI, p. 483. Petersburg, 13 iulie 1770.

²⁶ *Ibidem*, supl. I, vol. I, p. 818.

burg, Sabatier, dar afecțiunile sale sînt atît de nesigure, pe cît de nule ar fi serviciile sale ²⁷.

Evenimentele pe fronturile de operațiuni se precipită în favoarea Rusiei, care obține un tratat cu tătarii din Crimeea, la 1 septembrie 1772, referitor la ieșirea acestora de sub suzeranitatea Porții. Austria, nemulțumită de o astfel de perspectivă și pentru Principatele Române, caută să determine Rusia să renunțe la o astfel de intenție. Toate tratativele de pace se vor înfrunta cu problema viitorului statut politic al Principatelor Române. Astfel că, la Congresul de pace de la Focșani din august-septembrie 1772 nici măcar nu se mai pune această problemă. Cele două țări române urmau să reintre sub suzeranitatea Porții, care se opune categoric și desprinderii de imperiu a hanatului Crimeii. În aceste, de acum fericite, împrejurări, atît pentru Principate, cît și pentru domnitorii lor, revenirea pe tron a lui Grigore III Ghica este condiționată de către Curtea din Petersburg, în schimbul renunțării sale la pretenția de desprindere de sub suzeranitatea Porții. Tratativele de pace se prelungec pînă în primăvara anului 1773, la București, eșuînd, totuși, căci nu se ajunge la o înțelegere între beligeranți. Operațiunile militare continuă, armatele ruse trecînd Dunărea, ceea ce determină Poarta să accepte condițiile păcii de la Kuciuk-Kainargi, din 21 iulie 1774. În fapt, Principatele Române au fost puse sub protectoratul Rusiei, sau mai bine-zis de supraprotectorat ²⁸.

Rusia obține din partea Porții numirea lui Alexandru Ipsilanti în Țara Românească și a lui Grigore III Ghica în Moldova. Renunțase, așadar, la intenția de a deveni suverana sau suzerana lor, dar nu din prea multă bunăvoință față de Poartă, ci pentru a nu nemulțumi Austria. Deocamdată, Rusia era preocupată de consolidarea litoralului nordic al Mării Negre, unde Turcia își menținuse numai Oceakovul. În acest timp, Austria este cea care nutreă speranțe anexioniste față de Principatele Române. Astfel că, numai după un an de la încheierea păcii, ea răpește Bucovina. Nereușind să preia cu totul locul Rusiei în Principate, se mulțumește și cu o anexiune din trupul țării Moldovei ²⁹.

Noul domn al Moldovei era cu totul dezagreat de Austria, fiind numit pe tron în septembrie 1774, la insistențele Rusiei și Prusiei. Nu-și arăta, însă, fâțiș, aversiunea față de Grigore III Ghica, pentru a nu-și atrage dușmănia lui, mai ales că urmărea anexarea nordului țării. Ambasadorul Austriei la Constantinopol a stăruit însă ca să nu fie numit Grigore III Ghica, prefăcîndu-se favorabil numai cînd constată că nu are nici o șansă. Nu numai Austria, dar nici Franța nu-l agreea pe Grigore III Ghica, întrucît se opunea politiciii externe țariste ³⁰. Numai intervenția Prusiei a determinat pe sultan să accepte numirea lui Grigore III Ghica, susținut fervent de către Rusia. Precum raporta ambasadorul Franței ministrului Afacerilor Străine despre numirea noului domn al Moldovei, aceasta este „un prim act de complezență al Porții față de Rusia, căreia, este notoriu, că acest om i-a fost vîndut de mult

²⁷ *Ibidem*, p. 819. Constantinopol, 15 octombrie 1770.

²⁸ Mustafa Ali Mehmed, *op. cit.*, p. 287–289; Dora d'Istria, *op. cit.*, p. 307–318.

²⁹ A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. IX, p. 145.

³⁰ *Ibidem*, p. 146–147.

timp”³¹. Interesantă de remarcat flexibilitatea Porții în fața cererilor Curții din Petersburg. Saint-Priest observa că astfel de slăbiciuni vor încuraja să se ceară întotdeauna mai mult.

Încă de la începutul domniei sale, Grigore III Ghica are de făcut față ocupației armate a nordului Moldovei de către austrieci, în octombrie 1774. Curtea din Viena utiliza diferite pretexte pentru anexarea Bucovinei, între care nevoia unui teritoriu de carantină contra ciumei din Imperiul otoman, apoi că, prin împărțirea Poloniei, ei în revenise Pocuția, care, în vechime avusese și Bucovina în cuprinderea ei. Domnul Moldovei avea pretutindeni adversari, chiar și în domnul Țării Românești Al. Ipsilanti, devotat Austriei, care îl pua ambasadorului acesteia la Constantinopol. Astfel că, foarte greu putea face față unei astfel de situații. Rusia, ca protectoare, se dă înapoi în fața pretențiilor teritoriale ale Austriei, pe motiv că Moldova fusese mapoiață Porții la 1774, încît nu mai era în drept a se amesteca în afacerile sale interne. De aceea, Grigore III Ghica șovăie între Austria și Rusia, în secret fiind de partea ultimei contra primei, pe față curtind pe ambasadorul Austriei la Constantinopol, prin intermediul socrului său Iacovaki Rizo. Grigore III Ghica își vedea, astfel, înșelate speranțele puse în Curtea din Petersburg, care-l abandona, după 1774, nemaifiindu-i folositor. El servise, așadar, ca o „unealtă oarbă”, fiind convins că servește, totodată, interesele țării sale. Rusia nu se putea opune fățiș pretențiilor teritoriale ale Austriei față de nordul Moldovei din cauza recente împărțiri a Poloniei, însă nu-i convenea nici expansiunea spre est a acesteia. Spre a manevra cu abilitate, fără a fi bănuită de intenții rele, Curtea din Petersburg s-a folosit de un paravan, care s-a dovedit a fi Grigore III Ghica³².

Rămas singur în fața unei atit de grave perspective, doar cu boierii credincioși de partea sa, domnul a întreprins demersuri energice la Poartă în vederea evacuării, insistînd asupra pericolului pentru Moldova și Imperiul otoman. În fapt, era vorba de o răpire a teritoriului moldovean. Într-unul din memoriile trimise, Grigore III Ghica scria că „locuitorii Moldovei cer cu insistență ca Poarta să-i apere contra unei pierderi așa de mari”, precizînd că „dacă sultanul, în pofida așteptării generale, nu îmbrățișează cauza provinciei al cărei suzeran este, moldovenii vor fi în situația de a nu ști ce atitudine să adopte”. Astfel că, se vor vedea nevoiți să recurgă la salvarea prin propriile forțe, sau „mai curînd, nefiînd apărați de suzeranul lor, vor trebui să se adreseze unei alte puteri străine”³³.

Boierii înșiși sprijineau pe Grigore III Ghica, afirmînd în memoriul către Poartă că: „de are Poarta turcească niscaiva pricini cu austriecii, patria noastră nu-i datoare să facă răfuială între dinșii cu dezghinarea ei”³⁴. Prin memorii, situația nu s-a schimbat cu nimic în bine. Dimpotrivă, Poarta a înțeles aluzia recurgerii la o putere străină, adică la

³¹ Hurmuzaki, Supl. I, vol. I, p. 906. Saint-Priest către ministrul Afacerilor Străine, Constantinopol, 3 octombrie 1774.

³² A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. IX, p. 151–157.

³³ Teodor Codrescu, *Uricariul*, vol. IV, Iași, 1889, p. 257. Cf. Veniamin Ciobanu, *op. cit.*, p. 122–123.

³⁴ *Ibidem*.

Rusia. Ambasadorul Austriei la Constantinopol chiar relatează reacția lui reis-efendi la aluzia domnului Moldovei: „s-a limitat să releve îndrăzneala nerușinată a acestei amenințări. . . și s-a pronunțat în legătură cu aceasta cu toată expresia unei amărăciuni agitate prin dorința de răzbunare”³⁵.

Sub amenințarea Curții din Viena, fără sprijin nici din partea Rusiei, nici a Franței, Poarta cedează și semnează Convenția cu Austria, din 7 mai 1775, prin care consimțea la ocuparea nordului Moldovei. Constatând inevitabilul, Grigore III Ghica s-a străduit să limiteze pretențiile teritoriale, prin exceptarea mai ales a Sucevei, fosta Capitală. Și-a atras însă minia diplomaților austrieci, care nu urmăreau decât înlăturarea lui. Poarta era ea însăși convinsă de o astfel de necesitate, plănuiind mazilirea, mai ales că avea un sprijin în boierimea nemulțumită contra domnului, pentru limitarea zilelor de clacă la 12, pentru a nu mai avea loc abuzuri, precum și pentru favorizarea în slujbe a boierilor noi, mai ales a grecilor³⁶.

Fiind numit domn al Moldovei la stăruința Rusiei, Grigore III Ghica nu se bucura de încredere la Poartă. Ca atare, ambasadorului Austriei la Constantinopol îi este ușor să-l ponegrească, făcându-l un agent al Curții din Petersburg, adică al adversarei Imperiului otoman. Poarta se temea de o trădare a sa, vroidând oricum să scape de el, dar nu printr-o simplă mazilire, ci prin suprimarea fizică, altninteri fiind suspectat că ar putea trece în Rusia, de unde ar unelti contra sa. Așadar, Poarta ajunsese la concluzia că protejatul Rusiei trebuie să dispară din lumea celor vii, spre a putea numi un domn credincios scopurilor sale, la ganița unui imperiu vrăjmaș³⁷.

Domnul se află într-un acut impas și pe plan intern, căci rămăsese neclintit în decizia sa de a reduce numărul zilelor de clacă la 12, spre a ușura obligațiile clăcașilor, care păriseau în masă satele, fugind în alte părți, chiar peste hotare. Astfel că, boierii apropiați, în frunte cu Iordache Dărmănescu, bătut la tălpi recent din porunca domnului, apoi cu Mihalache Balș, Iordache Cananău, Iordache Cantacuzino și Grigore Balș, s-au refugiat la Hotin, în ziua de 29 septembrie 1777. Pașa de Hotin i-a primit bine, precum deja se așteptau. Domnul și-a dat seama de consecințele grave ale fugii boierilor, îi recheamă, dar, cu toate insistențele, ei rămân neclintiți în decizia lor³⁸. Numai cu o zi înainte de uciderea sa, văzind pornirea fără limite a boierilor, Grigore III Ghica cedează presiunii lor, pentru a-i mai potoli. Și astfel, prin hrisovul din 30 septembrie 1777, stabilea ca, pe lângă cele 12 zile de clacă, țărani să mai lucreze stăpînitorilor încă două zile, din care una de podvadă³⁹.

În Țara Românească, încă de la începerea domniei, la 2 decembrie 1766, se procedase la *Chemarea lui Alexandru Scarlat Ghica către lăcuiitorii înstreinați dându-le deosebite privilegiiuri numai să se întoarcă în țară*. Țăranii, în mare parte revin, dar abuzurile din partea boierilor

³⁵ *Ibidem*, p. 258; Veniamin Ciobanu, *op. cit.*, p. 124.

³⁶ Veniamin Ciobanu, *op. cit.*, p. 124, A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. IX, p. 159–160.

³⁷ A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. IX, p. 162.

³⁸ Veniamin Ciobanu, *op. cit.*, p. 124.

³⁹ N. Bălcescu, *Opere*, I, p. 160.

continuă, încet, în anul 1775, mai mult de 10000 se fac haiduci. Numai prin măsuri luate de Al. Ipsilanti se reușește readucerea unora la lucru ⁴⁰.

La fel se petrecuseră lucrurile și în Moldova primei domnii a lui Grigore III Ghica, țărani refuzând să plătească dările și să lucreze cele 24 zile la stăpînii domeniilor, conform legiurii din 1749 : „Grigore Ghica vv., văzînd aceasta, povățuit și de niște simțiri mai omenoase, prin hrisovul său din 1 ianuarie 1766 scăzu numărul zilelor de lucru la 12. Boierii se nemulțumiră de aceasta, dar o suferiră pînă la 1775, cînd mitropolitul și cu șapte boieri, îndrăznind a se nuni pe sine Obștească Adunare, propuseră aceluiasi domn ca să binevoiască a hotărî ca locuitorii «să lucreze la stăpînii moșiilor pe care se hrănesc și se chivernîsesc din 10 zile una, dînd și dijmă din roduri, din a zecea, după obicei, și această rînduială de slujbă a locuitorilor, adăoga cei șapte boieri filantropi, socotim că nu le vor fi lor de stricăciune, ci încă spre înbelșugare și fericirea țării și a tuturilor de obște»” ⁴¹. În loc să dea curs cererii boierilor, Grigore III Ghica a întărit hrisovul din 1766, dat în prima sa domnie în Moldova, printr-un altul, din 1 aprilie 1777. Nemulțumirea boierilor era în creștere, decizînd și ei pierderea domnului.

Determinat de fuga boierilor, spre a cere ocrotirea pașei de Hotin, la 29 septembrie 1777, Grigore III Ghica revine asupra hrisoavelor sale anterioare, făcînd concesiile boierilor : „Dar această măsură era luată prea tîrziu și nici nu putea mulțumi pe boieri, de aceea bietul domn peri, a doua zi, într-un chip grozav” ⁴². Domnul făcuse, totuși, doar o mică concesie, care nu era de natură a mulțumi pe boieri, căci vroiau mai mult, ceea ce și obțin, după îndelungi insistențe, de la Alexandru Moruzi, în 1805.

Uciderea domnului era dorită de Austria, de Poartă și răzbunătorii săi adversari interni, boierii nemulțumiți de măsurile care favorizau pe țărani clăcași. Pretexte pentru aducerea la îndeplinire a abominabilului act găsește Poarta de îndată. Astfel poruncește lui Grigore III Ghica să trimită griu pentru armata otomană. I se răspunde că țara nu are de unde, fiind devastată de lăcuste și inundații. Atunci neîndurătoarea Poartă suzerană pretinde să se cumpere din Polonia, dar nu i se răspunde pozitiv nici de această dată, făcînd totuși insinuarea că domnul Moldovei ar fi fost oprit de Rusia. Mai era acuzat Grigore III Ghica de corespondență secretă cu această mare putere adversară Imperiului otoman, de adunarea unei mari averi prin spoliere, cu care intenționa să fugă din țară. Acestea erau însă acuzații necesare pentru înlăturarea din domnie. Cea invocată pentru uciderea lui consta într-un pretins comportament nepotrivit și lipsit de cuviință față de trimisul Porții ⁴³.

La 30 septembrie 1777, intrase în țară capugi-bașa Kara Hissarli bei, o veche cunoștință a lui Grigore III Ghica, cu porunca de a-l aduce viu sau mort la Constantinopol. Emisarul otoman era însoțit de 40 de oameni, ceea ce stîrnește neliniștea domnului. Doi boieri opozanți, Gheorghe Sturdza și Manolache Bogdan, se duc în întîmpinarea lui. Domnul trimite și el doi boieri spre a-l conduce pe capugi la belicul din Iași. Prefăcîn-

⁴⁰ Ibidem, p. 159, 160.

⁴¹ Ibidem, p. 160.

⁴² Ibidem.

⁴³ A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. IX, p. 163.

du-se bolnav, capugi-bașa trimite vorbă domnului să vină să-l viziteze, afirmînd că se afla, în drum spre Hotin. S-a bănuit pregătirea unei curse însă Grigore III Ghica s-a dus totuși la beilie însoțit de 4 slujitori : „i s-a servit cafea și, cînd s-a aplecat să ia ceasca, la un semn al emisarului, garda turcească a tăiat capul domnitorului și i-a aruncat trupul de fereastră”⁴⁴. Înainte de a fi însă străpuns de moarte, Grigore III Ghica, „fiind înalt și voinic”, s-a apărat cu hangerul, ucigînd trei turci. Și astfel, murea în încleștare cu asasinii săi Grigore III Ghica al Moldovei, la 1 octombrie 1777, capul său fiind tăiat și dus la Constantinopol⁴⁵, trupul fiindu-i înmormintat la mănăstirea Sf. Spiridon din Iași.

Ambasadorul Franței la Constantinopol, Lebas, relatea ministrului Afacerilor Străine despre senzația produsă în legătură cu știrea depunerii domnului Moldovei, care părea cu totul misterioasă. El nu avusese cum să afle atît de repede uciderea lui Grigore III Ghica, presupunînd că se afla, probabil, în drum spre Constantinopol, pentru a fi cercetat pentru trecutul său⁴⁶.

La 4 noiembrie 1777, Lebas informa însă despre uciderea lui Grigore III Ghica, prin tăierea capului și aducerea la Constantinopol, unde a fost fixat cu un cui și expus la a doua poartă a Seraiului, timp de trei zile, cu o inscripție, care mărturisea neîndurătoarea minie a Porții stîrnită contra sa, prin numeroasele presupuse unelitiri externe și interne : „Iată capul murdar al voievodului Ghica, căruia, deși vinovat de mal-versațiunii de la începutul ultimului război, a obținut iertare pentru faptele sale rele față de imperiu, dar pentru că a recăzut în greșală și a guvernat cu tiranie, el a sucombat în sfîrșit sub paloșul justiției”⁴⁷.

Diplomatul francez presupunea că acuzațiile grave ale boierilor au contribuit în mare măsură la căderea lui Grigore III Ghica, însă principala vină pentru ucidere a constat în aceea că a primit cu dispreț ordinul destituirii sale, deși inițial nu se dorise suprimarea fizică. S-a procedat însă altfel, căci Poarta nu era obișnuită cu acte de nesupunere, emisarul său procedînd la asasinare prin șiretlic⁴⁸. Asasinarea a avut loc cu sprijinul boierilor opozanți, în frunte cu logofătul Vasile Razu, numit deja în căimăcămia de 5, menită să conducă țara pînă la urcarea pe tron a unui nou domn. Abominabila crimă a stîrnit reacții în țară și peste hotare, dînd de gîndit chiar adversarilor domnului ucis. Potrivit unor relatări, toți erau „foarte mihniți și cutremurați din pricina acestei întîmplări neașteptate și neobișnuite pentru că niciodată nu s-a întîmplat o asemenea tragedie în Moldova”. Fiecare se gîndea că „poate măritul agă (Kara Hissarli) să aibă și cu privire la ei alte deosebite porunci, pe care apoi avea să le îndeplinească și această bănuială îi rodea și îi făcea să-și iasă din fire. Pe lingă aceasta, și mulțimea, văzînd această jalnică întîmplare, s-a tulburat peste măsură și, dîndu-și cu socoteală, după semnele văzute, răspîndea felurite presupusuri, care, împrăștiindu-se

⁴⁴ *Independența României. Documente (prescurtat; I.R.D.), vol. II, partea I, București, 1972, p. 105. Consulul general al Angliei la Iași, C. Vivian, către lordul Derby, Iași, 13 octombrie 1675.*

⁴⁵ A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 164.

⁴⁶ *Hurmușaki, Supl. I, vol. I, p. 961. Constantinopol, 17 octombrie 1777.*

⁴⁷ *Ibidem*, p. 962.

⁴⁸ *Ibidem*.

în toată țara, au silit pe mulți locuitori să-și ia familiile și să fugă în țările străine învecinate, precum din Soroca în Polonia și din alte hotare în alte părți”⁴⁹.

Curtea din Petersburg a cerut explicații asupra decapitării lui Grigore III Ghica. Astfel, între capetele de acuzare era și acela că exista o incontestabilă înțelegere între el și feldmareșalul P. A. Rumianțev cu privire la intrarea neîntreuptă a trupelor ruse în Moldova. Ambasadorul rus la Constantinopol n-a putut da nici o replică. La 17 decembrie 1777, Lebas informa că printre documentele găsite la Grigore III Ghica, se aflau unele doveditoare că exista o convenție între Rusia și Prusia de a declara război Porții sau de a determina Austria să declare. Ori, Poarta nu dorea să se angajeze într-un nou război cu Rusia. În afara acestor documente ale lui Grigore III Ghica, intrate în posesia Porții, ca dovezi incontestabile de trădare, ea mai dispunea de încă altele, aduse de secretarul confidențial al domnului⁵⁰. La aceste relatări ale lui Lebas, ministrul Afacerilor Străine observa că, în cea mai mare parte, preținsele descoperiri în hîrțile lui Grigore III Ghica „au aerul unei reîncalziri ale unor vechi idei, care niciodată nu au dobîndit consistență”. Ele nu pot fi decît absurde, însă nu e de mirare a constata la demnitarii otomani asemenea supoziții⁵¹.

Domnitorul român, martir al unei cauze drepte, putea fi și astfel blamat după moarte, pentru a estompa impresiile cu totul defavorabile produse de odiosul asasinat. De trădare nu avea cum să fie acuzat Grigore III Ghica, el însuși fiind ucis prin trădare și tot prin trădare fusese anexată partea de nord a Moldovei. Analizînd împrejurările în care fusese ucis Grigore III Ghica, A. D. Xenopol scria: „Prin trădare pierduse Moldova partea ei cea mai frumoasă; prin trădare cădea domnitorul ei: una sub cuțitul Austriei, altul sub acul Turciei, o paralelă vrednică de politica acestor două state, și care se poate caracteriza pentru Turcia prin nechibzuință, pentru Austria prin lăcomie”⁵².

Urmărind să-și consolideze dominația de dată recentă asupra Bucovinei anexate, ambasadorul Austriei la Constantinopol, Franz Maria von Thugut, acționa prin toate mijloacele în scopul suprimării lui Grigore III Ghica, oponent îndârjit al planurilor Austriei. În toată corespondența sa îl eticheta drept un „grec fără credință” care pune la cale „uneltiri înveninate”⁵³. El însuși l-ar fi ucis pe Grigore III Ghica, dacă i-ar fi stat în putință. Thugut însă a părăsit postul său în primăvara anului 1777, fiind înlocuit cu alt ambasador, Emanuel Tassara, care a dezaprobat uciderea domnului Moldovei⁵⁴.

A. D. Xenopol susține că în 1777 Austria nu avea interes să fie ucis Grigore III Ghica. De altfel, s-a dovedit că nu a avut vreun amestec în acest tragic eveniment, întrucît, dacă ar fi intenționat așa ceva o făcea în 1775: „Astfel, se petrece pentru Moldova prea nenorocită

⁴⁹ Veniamin Ciobanu, *op. cit.*, p. 130—131. Citat din: *Hurmuzaki*, XIII—2, p. 69 și urm.

⁵⁰ *Hurmuzaki*, Supl. 1, vol. 1, p. 964, 965.

⁵¹ *Ibidem*, p. 967. Versailles, 22 ianuarie 1778.

⁵² A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. IX, p. 164.

⁵³ *Ibidem*. Vezi, mai pe larg, fragmente din rapoartele lui Thugut, în Dora d'Istria, *op. cit.*, p. 305—359.

⁵⁴ A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. IX, p. 165.

întimplare Bucovina fu pierdută din pricina lui Ghica, care fiind devotat rușilor, făcea pe Poartă să asculte mult mai curînd de insinuările Austriei și de arătările ei de prietenie, decît de glasul adevărului ce știa din o gură compromisă. Ghica pieri din cauza Bucovinei, căci în mare parte, pentru a păstra întregimea pămîntului pe care era chemat a domni, el se apropie tot mai mult de ruși, și deveni uricîs Porței care-l jertfi temerilor sale. Astfel, chiar dacă Ghica n-a pierit de mina aceea ce a luat Bucovina, totuși pierderea « cheiei Moldovei » este strîns legată în amintirea poporului de singele lui Ghica”⁵⁵.

Incontestabil, nu pentru opoziția sa contra anexării Bucovinei l-a ucis Poarta pe Grigore III Ghica, ci pentru consecințele ce decurgeau din aceasta, între care perfida insinuare a neconținuturilor sale legături cu Rusia. În scopul păstrării integrității Moldovei și al obținerii unui mai înalt grad de autonomie, care să-i asigure posibilitatea de apărare, Grigore III Ghica a recurs la sprijinul adversarilor inamicilor țării sale. N-a căzut în cursă, căci nu avea altă cale de ales. El însă nici nu a trădat, pentru că trădare este numai în cazul intereselor naționale. Oprimatorii dintotdeauna ai popoarelor nu pot pretinde în mod legitim că sînt trădați de supușii lor, atunci cînd aceștia se ridică pentru cauza lor dreaptă, privind emanciparea politică și integritatea teritorială. Încît, toate acuzațiile de acest fel sînt numai insinuări perfide, simple calomnii, menite a justifica odioasa crimă.

Grec nu era Grigore III Ghica, precum bine se știe, dar o astfel de etichetare prindea în conștiința diplomației europene și demnitarilor otomani. De aceea, o prefera ambasadorul Thugut în acțiunile sale contra domnului Moldovei la Constantinopol. El era însă domn fanariot, dar în ce fel? Elias Regnault arată cum anume: „Grigore Ghica a lăsat între români ca fanariot un anume fără egal; este singura victimă pe care Fanarul a dat-o cauzei naționale. Este adevărat că fuseseră strângulați sau decapitați în timp de un secol 14 alți domnitori; dar aceasta s-a datorat infidelității lor și pentru bogățiile lor”⁵⁶.

Un alt atent și competent observator al evenimentelor din Principatele Române, francezul A. Ubicini, scria de asemenea: „Grigore Ghica a lăsat între români o memorie scumpă. El demonstra atașament pentru patria sa adoptivă și acesta din păcate l-a costat viața”⁵⁷. Sacrificiul fără seamăn între domnitorii fanarioti, care nu-și urmăreau, în generc, decît interese personale sau naționale, majoritatea fiind greci de origine, atrage simpatie și recunoașterea unui *dascăl francez*, care a pregătit mințile și sufletele unor adepți militanți pentru cauza națională românească, precum J. A. Vaillant. Într-una din scrierile sale, el conchi-dea, cu deplin temei: „Poarta și-a pierdut înțelepciunea; agentul Mariei Teresa era răzbunat; moldovenii jurază ură Austriei și Ghica merita titlul de domn. Ce diferență între un om ca el și între cel care i-a urmat, și ce loc singular ocupă în programul stăpînitorilor țării. Întoarce-te cu peste șase decenii în urmă și vei găsi un Cantemir; parcuge vreo

⁵⁵ *Ibidem*, p. 165—166.

⁵⁶ El aș Regnault, *Histoire politique et social des Principautés danubiennes*, Paris, 1855, p. 94.

⁵⁷ A. Ubicini, *Provinces d'origine roumaine; Valachie, Moldavie, Eukovî e, Transylvanie, Bessarabie*, Paris, 1856, p. 105.

alte trei decenii și vei vedea pe Moruzi; / . . . / între aceștia o victimă, singura pe care Fanarul a sacrificat-o pentru fericirea românilor”⁵⁸.

Nici un sacrificiu pentru o cauză dreaptă a unui popor oprimat nu s-a făcut fără ca acel care se expune să nu fie dominat de un sentiment de înaltă conștiință morală, de atașament față de o idee sublimă, izbăvitoare de rău. Primind o educație occidentală la Constantinopol, Grigore III Ghica ajunsese un „îndrăgostit de Franța și de civilizația franceză, chiar dacă într-un fel oarecum deosebit”. Urcat pe tronul Moldovei în 1764, el „se înconjurase de oamenii cei mai puțin ignoranți pe care îi găsisse: medicul Iacob Dracachi, profesorul Teodor, boierii Caragea, Fotachi și Kogălniceanu, și se abonase « la ziarele din Kronstadt » ceea ce însemna, bineînțeles, ținând seamă de puținele ziare care apăreau în orașelul acesta, « la ziarele care soseau cu poșta din Kronstadt »”⁵⁹.

În anii 1764 — 1767, Grigore III Ghica avusese pe francezul Pierre la Roche ca agent secret în Varșovia. Ca secretar particular și preceptor al copiilor săi avea pe Jean Louis Carra, francmason și viitor girondin, ghilotinat în 1793⁶⁰. Prin toate și prin toți cu care venise în contact, Grigore III Ghica își luminase cugetul și își întărise convingerile asupra imperativelor vremii, între care și cel al emancipării politice a poporului pe care-l cirmuise cu atita înțelegere și compasiune pentru soarta lui grea.

Adversar al luxului boierilor și trîndăviei orientale, Grigore III Ghica dă el însuși exemplu, îmbrăcîndu-se modest și înființînd fabrică de postav în Moldova. Îngrijorat de consecințele grave ale opresiunii boierești, tot mai aspre cu trecerea timpului, asupra țăranilor clăcași, dă hrisov, pentru reducerea numărului zilelor de clacă de la 24 la 12. Își atrage ura boierilor, care nu se potolește decît odată cu uciderea sa. Astfel, el este un continuator, peste decenii, al exemplului iluștrilor săi înaintași cu același nume, începînd cu Gheorghe Ghica.

La împlinirea unui secol de la răpirea Bucovinei, în 1875, urmașii celor care priviseră cu indignare și minie odiosul act, se adunau, pentru a manifesta, la Iași, cu acest prilej, aducîndu-se un pios omagiu celui martirizat în 1777. O piatră de marmoră fusese așezată pe locul unde căzuse corpul celui răpus. Acolo se intenționa ridicarea unei statui domnitorului. Piatra funerară a fost învelită cu vâl negru și acoperită cu coroane de flori. Priveliștea din fața ei „a fost aleasă ca loc central pentru demonstrație”. A fost, oficiat un serviciu funebru în catedrala din Iași, apoi procesiunea s-a oprit în fața pietrei care marca locul aruncării trupului domnului decapitat la 1777, unde s-au ținut discursuri. Prin aceasta, se răspundea provocărilor autorităților de la Cernăuți⁶¹.

Odată cu asasinarea lui Grigore III Ghica, Poarta renunță pentru tot restul epocii fanariote la serviciile membrilor familiei, care revin însă, după 1821, ca domni pămînteni, adică naționali, în vădit contrast cu fanarioții care fuseseră înlăturați.

⁵⁸ J.A. Vaillant, *La Roumanie, ou Histoire, langue, littérature, orographie, statistique des peuples de la langue d'or, Ardaliens, Vallaqu s et Moldaves, resumes sous le nom de Romans*, per . . . tome, II, Paris, 1844, p. 245.

⁵⁹ Pompiliu Eliade, *Influența franceză asupra spiritului public în România. Originile. Studiu asupra stării societății românești în vremea domniilor fanariote*, București, 1982, p. 133.

⁶⁰ Vezi Dan A. Lăzărescu, *Imaginea României prin călători*, vol. I, București, 1985, p. 104 — 105.

⁶¹ I.R.D., II, p. 106. C. Vivian către lordul Derby, Iași, 13 octombrie 1875.

GRÉGOIRE III GHIKA ET L'ANNEXION DE LA BUKOVINE

résumé

Fils du grand drogman Alexandre Ghika, né en 1724, Grégoire III Ghika se fait remarquer de bonne heure à la Porte, où il devient grand drogman avant d'être nommé prince régnant. Il avait reçu une éducation distinguée dans la maison du baron H. Penkler, ambassadeur de la Cour de Vienne à Constantinople.

Au printemps 1764 il est nommé pour la première fois prince de Moldavie, où il mène, comme son père, une politique de rapprochement de la Russie, contrairement aux attentes de la Porte. Pour limiter l'appétit démesuré des boyards pour le luxe, Grégoire III Ghika adopte une vestimentation modeste censée leur fournir un exemple, craignant qu'une interdiction ne provoque l'hostilité des boyards.

En 1768 il est nommé prince de Valachie. Une année plus tard commencent les hostilités entre la Turquie et la Russie, qui entraînent les Principautés Roumaines. Grégoire III Ghika est manifestement du côté de la Russie puisqu'il se fait capturer et qu'il est emmené à Saint Pétersbourg. Désireux d'améliorer la situation politique des Principautés Roumaines dont il souhaitait l'émancipation, il oscille entre les grandes puissances qui n'étaient sensibles qu'à leurs propres intérêts. Prince de Moldavie après le traité de Kuciuk-Kainardji, il s'oppose, un an après, à l'occupation d'une partie du territoire de son pays; deux ans après il est exécuté par l'ambassadeur de la Porte qui n'accepte plus la présence sur le trône d'un prince attaché à tel point aux intérêts de son pays, contraires aux intérêts manifestes de rapt et domination des grands empires voisins.